

Danerê Rojnameya pêşî ya Kurdî Miqdad Mîhed Bedirxan

Armanc

Hejmar, No: 155

Çileyê Pêşîn
December 1994

Buha - Price
20 SKR, 4 DM

Rojnameya Mehane

Ma heta kengî Kak û Mam??!!...

Dîsa şerê xwekujiyê

Şûna ku her du hêz bi riya parlamentoyê û hukûmetê çareyan ji êş û janên gel re peyda bikin, şûna ku bi cîhanê bidin xuya kirin ku Kurd dikarin îdareya xwe bikin, şûna ku dilên Kurdan şa bikin, dijminan rûreş bikin; bi çekên giran qira hev tînin, gel, netewe, dezgehên netewî ji bîr kirin, dixwazin bajarên Kurdistanê li hev "par" bikin.

Li gor nûçeyên ku ji Kurdistana Başûr tîn, dîsa şerê xwekujiyê di navbera Partiya Demokrat a Kurdistanê-Yekgirtî (Partî) û Yekîtiya Nişîmanî Kurdistanê (Yekîtî) de dest pê kiriye. Şer di nivê meha 12'an de li Hewlêrê di navbera herdu hêzên gewre de qewimîye û herdu hêzên gelek zahiyat dane hev. Li gor nûçeyan 400 kes hatine kuştin û gelek kes jî birîndar bûne. Li gor berdevkê Yekîtiyê yê Swêdê Sirwan Semîn Hewlêr jî Partiyê hatiye paqijkirin û ketiye bin kontrola wan, lê li gor berdevkê Partiyê yê Swêdê Taha Berwarî jî Hewlêr bûye du beş. Lê li gor çavkaniyan Yekîtî dest daniye ser buroyên rojnameyên Partiyê "Birayeti" û "Xebat"ê û radyoya Partiyê.

Yekîtî riyên ku diçin Hewlêrê

girtine. Hevalên Partiyê jî Selehedîne nikarin herin Hewlêrê. Yekîtî tenê bi vê jî nemaye Serokê Meclîsê û endamê Polit-Buroya PDK'ê Cewher Namik Salim jî rehin girtine û li ser ultîmatona Partiyê serbest berdane.

Li gor nûçeyên dawî ku ji herêmê tîn, Hewlêr teslîmê INC'ê bûye.

Ev şerê malwêranî ku di navbera herdu hêzên ku bi salan in raqîbên hev bûne rûdaye ji rewşa wanê paşdemayî, mîjîyê wanê eşîrtiyê, nekamilbûna şuûra millî û bê-tahmûliya wan tê.

Herdu alî jî bi îdiayên cuda hev îtham dikin; yek sebebê şer dixuyê yê din. Herdu alî jî dibêjin ez "bi heq im". Lê di vî şerî de terefên bi heq tunene. Ji ber ku ev şer ji ortêrakirina mewziyên bidestxistîne ku wan xeyal jî bikirana nikaribûn

Parlamentoya Kurdistan di bin postalên Kurdistan de

bê alîkariya dewletên Xerbê wan bi dest bixistana û bigihaştina vê qonaxa pîroz. Li ser sebebê şer, Yekîtî Partiyê, Partî jî Yekîtiyê

îtham dike. Li gor îddiyên Yekîtiyê, hatinên ku ji gumruka Brahîm Xelîl tîn Partî wan transferê Dewleta Federe nake. Ya duyem

Partî li dijî aşîreta Herkî şiddetê bi kar tîne û ev jî nahê hesabê Ye-

Dûmahîk: r.11

Sala nû ya 1995'an bila ji bo gelê Kurd bibe saleke aşîyê, ronahiyê û serkeftinê! Bi vê hêviyê em sala nû ya xwendevanên Armancê pîroz dikin **Redaksiyon**

Demokrasiya Tirkiyê li ciyê ku pirsê Kurdî dest pê dike, diqede

Bêşik li Ewrûpayê di nav bûyerên bûyî de yek ji surprîzên mezin yê salê li Tirkiyê cezagirîna parlamenterên DEP'ê bû. Ewrûpa dîpa ku Tirkiye ji bo Yekîtiya Ewrûpa dîr nekeve, bi biryareke "xelet" Ewrûpiya ji

xwe aciz neke, hevduîtînen yekîtiya gumrukê ku di nav welatên Yekîtiya Ewrûpa û Tirkiyê de dom dikin û 19'ê Çileyê Pêşîn di civîna biryardayîne de encameke baştir bi dest bixwe wê parlamenterên DEP'ê ceza neke.

Lê Tirkiye ya xwe kir, ceza da her 8 parlamenterên Kurd ku li dor 5 meha girtî ne û dihatin mehkeme kirin. Wek tê zanîn Leyla Zana, Hatip Dicle, Ahmet Turk, Orhan Dogan û Selîm Sadak her yekê 15 sal, Sedat Yurttaş

7 sal û niv, Mahmut Alinak û Sirri Sakik 3 sal, 7 meh ceza xwarin. Ji bona ku Remzî Kartal, Mahmut Kiliç, Alî Yigît, Nizamettin Toguç, Naif Guneş û Zûbeyîr Aydar li derveyî welat bûn, ji cezayên DGM'a Nusret Demîral xelas bûn.

Ji bo cezakirina parlamenterên DEP'ê, helbet sedemên Tirkiyeyê hene. Tirkiye di politîka xwe ya 70 salan de, daye xuyakirin ku dikare dest ji hemû avantaj û berjewendiyên xwe berde,

lê nehêle pirsê Kurdî çareser bibe û Kurdistanê di destê xwe de bigre. Dewleta Tirkiyê di cezakirina parlamenterên Kurdan de da xuyakirin ku di vî politîka xwe de çiqas qerardar e, hevdu-îtînen yekîtiya gumrukê bi Ye-kîtiya Ewrûpa re jî di vî pirsê de ji bo wan ne bend e.

Bûyerek bi vî rengî, nûnerên gel ku ji aliyê gel ve hatibin hilbijartin û ji bo dîtînen wan cuda ne û ne wek dîtînen resmî yê dewletê ne û bi emrê memurên dewletê bîrê ezîlkirin li tu demokrasiyên Ewrûpayê nehatiye dîtînen. Bûyêrên bi vî rengî dikare bes li demokrasiyên wek Saddam û yê Latin Amerîkayê bîrê dîtînen. Di gel sicîleke weha, Tirkiye hîn jî bê şerm qala demokrasiya xwe dike, bi îmtiza avêtîna peymanên navnetewî û hin pakêtên bi nav xweş, dewletên Ewrûpayê egle dike, dixapîne. Demokrasiya Tirkiyê li ciyê pirsê Kurdî dest pê dike, diqede.

DGM ya Anqerê cezayên giran da n. Parlamenterên DEP'ê. (Ji milê rastê ber bi çepê L. Zana, Orhan Dogan, Hatip Dicle, Mahmut Alinak, Selim Sadak û Sirri Sakik)

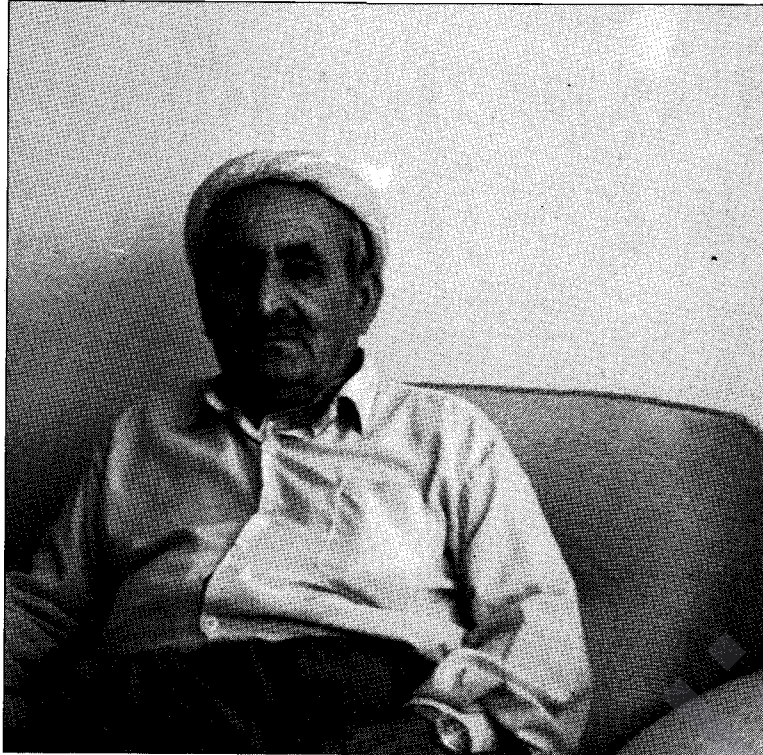
Çûna Barzanî bo Sovyetistanê

Li ser çûna Barzanî bo Sovyetistanê gelek maqele û hin pirtûk hatine nivîsandin. Berî du hejmaran bîranînên Pavel Anatoliyevîç Sudoplatov li ser çûna Barzanî bo Sovyetistanê di vê rûpelê de çap bûbû û hin tişt ron kiribûn.

Di Tebaxa 94'an de min li Dihokê Buraya Rojnameya PEYMANê zîyaret kiribû. Li vir sernivîskarê rojnameyê Edîb Nadir ez bi Siddîq Bexşî Ehmed dan nas kirin. Siddîq Bexşî yek ji wan kesan bû ku di sala 1947'an de bi Mele Mustafa Barzanî re çûbû Sovyetistanê. Siddîq Bexşî pîr bûbû û guhê wî giran bûbûn, hîn pirsên min baş fehm nedikirin û car carna jî gotinên Rûsî bi kar dianîn.

Li ser çend pirsan min pê re hevpeyvînek kir û hevpeyvîne xist babetê nivîsê. Bi baweriya ku ev nivîs hin bûyarên dirokî ronitir bike.

Halîm Can

Siddiq Bexşî Ehmed (Foto: Armanç)

Siddiq Bexşî Ehmed (yek ji hevalê Barzanî bû ku pê re çûbû Sovyetistanê)

"Li Sovyetê neheqî li me hat kirin"

Em di sala 1947'an de çûn gundê Ertûş, ji wê çûn gundê Dirê ji Dirê jî em çûn Bêdâvê. Bêdâv gundekî wisa ye ku nivê axa

wê dikeve nav sînorê Tirkîyê, nivê din jî dikeve nav sînorê Iraqê. Wê gavê merivekî me birîndar bû, Mele Mistefa tivingeke birno da merivekî zîrek û got, "vî mirovî muhafize kin, teslîmî Tirkan nekin." Ji wê em çûn deşta Bêdâvê, deşta Bêdâvê ya ku bi berf bû ji berfê em nikarîbûn derbas bibin me bi şîşê tivingên xwe rê vekir em derketin nav Tirkan gundekî dibêjin Bahê, em çûne gundê Bahê li wir em ezibandin û qedrekî mezin dan me, ji wir em çûn Geverê û ji çiyayên Geverê me xwest derbas bin. Hevalên şarîza li gel me hebûn em bûn du grûb û wiha çûn Sovyetistanê.

Em hemû 530 kes bûn. 30 kes telef bûn em 500 kes gihîştin Yekîtiya Sovyetê.

Em çûn Nahçîwanê. Em 40 rojan li Nahçîwanê man. Doşeka me erd, lihêfa me esman, balîfka me berd bû. Nan û xwarina me girara garis bû. Carna masî jî didan me.

Piştî 40 rojan emrek hat, seyare ji bo me rêkirin, wek eskeriyê her 30 nefer kirin rêzek û em birin bajarê Akcebedî. Li vir em belav kirin. Hindê Mele Mistefa, Şêx Silêman, Eliyê Mihemed Siddîk û Mirhaç şandin Bakûyê, paytaxta Azerbeycanê. Em yê din birin gundekî, muxtarên gund hatin, yekî got, "Ji min re 4 nefer lazîm in", yekî got; "ji min re 10 nefer lazîm in" bi vî hawî em belav kirin. Grûba me 5 kes bû; Bavê Azad Berwarî; Mihemed Efendî, Ebdurrehman Muftî, Cemîl Tewfîkê Bamernî, birayê min Salih Bexşî û ez bûm. Em 5 kes birin gundekî, li vir erzaqê me didan me, zadê me didan me. Me got; "Welle ev xweş jiyan e".

Piştî 3 heyîvan rojekê mezinê gund hat, kitêbek di destê wî de bû û li ser bergê kitêbê bi Rûsî

wiha nivîsibû; "Kto rabotî tut yes, kto ne rabotî yes net", Yanî mahna wê ew bû "yê ku kar bike kare bixwe, yê ku kar nake jê re xwarin nîne". Me got; "baş e, emê çi karî bikin?"

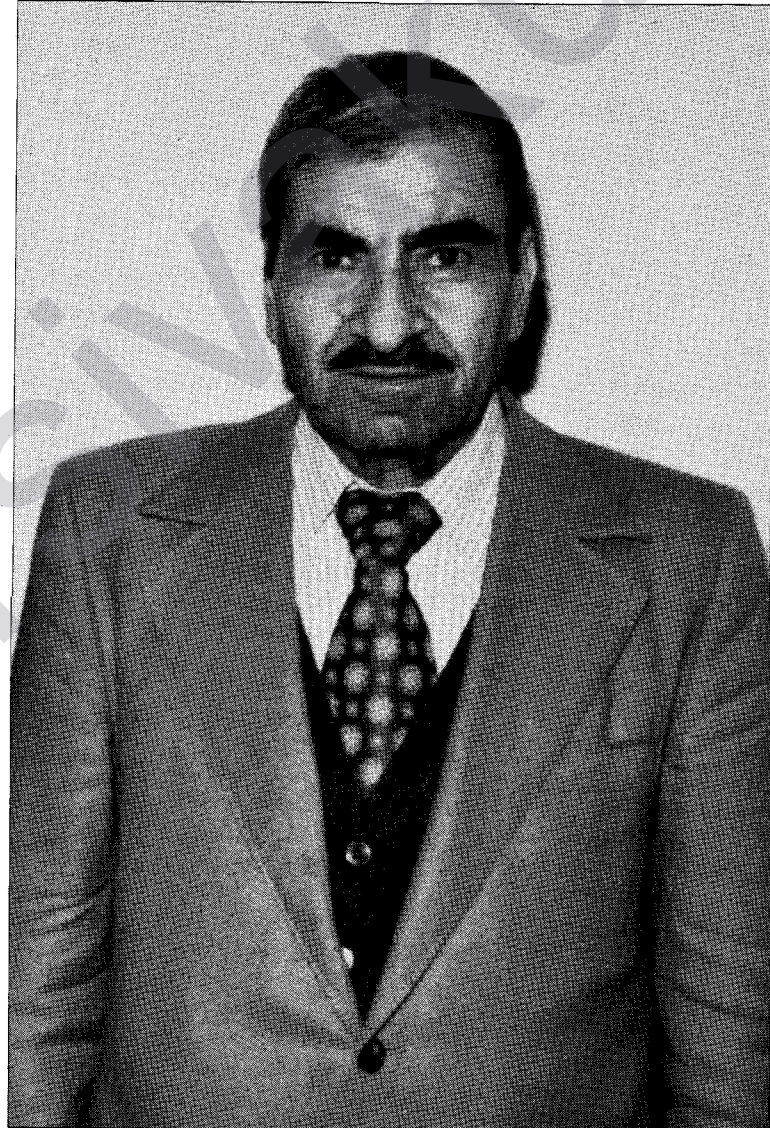
Ji min û Cemîl re gotin; "em pemû diçinin, hûn herdû dê bèn vî karî bikin". Salihê birayê min hespekî dan wî, ew jî bû kontrolciyê me da ku kes xerabiyê neke. Ebdurrehman Muftî kirin heras da ku golik û pez neçin giya nexwin. Mihemed Efendî jî kirin herasê ku kes tiştan nedize. Me sê heyîvan ev kar kir.

Rojeke wezîrê wan li gel Şêx Silêman hatin gund, ji me yekî re du dest cil hanîn û hinek pere dan me, û gotin ku wek ku em dixwazin dê di nêzik de karê me çêbe.

Rojekê mezinê gund hat heywanek bo me şerjê kir, serê merivê 5 kilo peynîr dan û 50 hêk dan me û gotin; "emrek hatiye hûnê sibê herin Bakûyê". Roja din bi trêne em birêkirin, em çûn Bakûyê. Em birin hemamê; me xwe şuşt, me riyên xwe kur kir. Wextê em ji hemamê derketin; zabitekî wan hat ji me re got, "cilên xwe li xwe nekin" û yeko yeko navên me xwendin. Yê ku zabit bûn cilên zabitên dan wan, yê ku cindî bûn, cilên cindiyan dan wan. Em wexta ji hemamê derketin derve, kesî ji me kes nas nedikir. Hemû cilên eskerî li wan bû. Li wir em birin merasimê, ji me re merasim çêkirin, her tişt hazir e. Livîne me danîne, metema me danîne û hemû tişt bi ser û ber in. Mele Mistefa jî li cem me bû. Ew wê gavê li Bakû yê bû.

Em bi zabîte Rûsan re tedbîrê dîkin. Amirekî wan, yek yê me hebû. Em 500 kes bi hev re tedbîrê dîkin. Zimanê tedbîrê jî Rûsî, Kurdî û Azerbeycanî pêk dihat. "Geriyê dön, sola dön, saxa dön"; bi zimanê Kurdî jî ji me re tercuman anîne, zabîtên wan jî dibêjin hûn bi Kurdî tedbîrê bikin. Me du sal eskerî kir.

Piştî du salan, tade li me ki-

Mustafa Barzanî li Amerîkayê (1979) (Ji arşîva Beşîr Botanî)

rin. Dîsa me tewzîh kirin, Mele Mustefa birin sê salan nişanî me nedan. Me nizanîbû ew sax e yan mirî ye. Ê em jî ji hev belav kirin, her yek avêtin mintiqayekê. Bijartin 10 nefer li vir, 20 nefer li vir bi wî hawî em belav kirin. Me sê salan li hember hukûmetê mizehere kir. Em neçûn dewamê, hatin ser me, debance li me kişandin, me debancên wan ji wan stend û şikand. Hinek ji me girtin, îfadên me stendin. Gotin "we çima wilo kiriye", me got; "em serokê xwe dixwazin".

Melle Mistefa sê salan berze bû. Em Melle Mistefa dixwazin. Tu çareyên wan nema mecbûr man piştî sê salan dîsa Mistefa Barzanî anîn nav me.

Me xwend û em çûn medresan. Piştî medresan qismek ji me birin beşê siyasetê, qismek zîraetê, qismek mihendîsî xwend. Min bi xwe beşê zîraetê xwend. Nuha ez teqawut im. Ev hedîkê Dihokê hemû min çêkirine. Aila min jî jinikeke Rûsî ye. Ez wê gavê 24 salî bûm. Pîreka min xelkê Kirim e.

Mele Mistefa ji me re digot, "Min çi hal nema, ez şevêkê nivîstî bûm, berê xwe didime zabitekê fener destê wî de ye, betaniya min li ser min bilind kir, da binêre ez çi dikim. Debanceyek destekî wî de ye û lembe jî di destekî din de. Barzanî li ser vê pîr aciz bû û got; "min jî destê xwe avêt tebançê, min bi herdû destên xwe wî girtin û ew daf da, ew çû li dîwêr ket û debance ji destê wî ket. Min danî ser kursî. Min deriyê xwe qifil kir û ez nivîstim. Ji qehra xew neket çavê Barzanî.

Mele Mistefa temsîla qewmekê dikir û 500 mêr li gel wî bûn û wan 500 kesan ji bo wî xwe feda kiribûn. Mistefa Barzanî dom dikir digot, "roja din ez neçûm kar. Li oda xwe mam, min bihîst yek li deriyê min dixê, min derî vekir, zabitekî ji me li gel zabitekî din û zabîte ku ewarê min debanceya wî jê wergertibû, her sê ketin oda min." Gotin "Em karin bèn hundir" Barzanî gotiye "fermo". Barzanî digot, "di odeya min de tenê textek û kursiyek hebû." Ew hersê li ser text û ez jî li ser kursiyê rûniştim. Gotin "em karin dabanca xwe rakin" "Barzanî gotiye "kerem kin". Debance xwe rakirin. Navê zabîte Mamedov bûye. Mamedov gotiye, "min efu bike, tembiyen hukumeta Îngîlîz û Amerîkiya ew e ku Mele Mistefa ne mirovekî demokrat e û li ser demokratiyê şixul nake, hukumet jî mecbûr e îcraatên xwe bi cî bîne, bes hate wucude ku tu merivekî demokrat û temsîla qewmekî dikî. Rabe Stalîn gotiye bila bê Moskovayê. Li tiyarê siwar dibin, diçin Moskovayê.

Stalîn dibêjê; "te bo çi malûmat ji me re nenivîsî". Barzanî gotiye; "min ni-vîsî, ji vê tarîxê min nivîsiye, berîa Reis Wezare binêre". Bêrika wî, kabînetaya wî saxkirine, mektubên wî hemû haciz kirine, nedane Stalîn. Li vir gotiye Mamedov çi tiştê tu bêji ezê ya te kim. Ew zivirandin ciyê berê.

Dîsa medrese bo me vekirin. Seet şeşê sibê de diçin dewame, piştî nivro 4 seetan me dişînin mektebê. 4 seetên xwendinê jî wek kar ji me re hesap dikirin û pereyên me didan me. Hate sala 59 an yê min du derase hebû. Ew yê hukumetê bûn, lê ez li ser muşrif bûm.

Rojek jina min hat ber min ji min re got:

- Tu zanî çi bûye?

Min got:

-Ez çi zanîm çi bûye? Ez serê sibê zû radibim û heta êvarê kar dikim.

Wê digot, radyoyê gotiye ku li Iraqê îngîlab çêbûye, Melîk kuştine. Hukûmet dibê Mele Mistefa vegere Iraqê. Min got ev xweş e û fêda me tê de heye. Mîrhec û Eshed hatin Baxdayê, carekê din zivirin hatin Sovyetê. Ji bona me muamelên me çêkirin. Em hemû dîsa zivirin, lê bawer im 6-7 kes nezivirin heta nûha jî nehatine. Em hatin Basrayê, Ereban jî bo me muqalebe kirin em birin Baxdayê. Wesfî Taha yê ji hukumetê hat pêşiya trêna me, xwîşka Abdulkerîm hat. Em hatin Selheddîn em li vir du mehan man xanî dane me. Hukumeta Abdulkerîm qiymeta me girt û mîletê Kurd jî qiymet da me.

Zimanzan Reşo Zîlan:

"Di Kurmancî de ji bo tiştên abstrak gotin dîtin gelek zehmet e"

Di 5-12'ê meha 11. a 1994'an de li Stokholmê civîna Enstîtuya Kurdî ya Parisê ya li ser zaravê Kurmancî çêbû. Endamê Redaksiyonê S. Rêving bi zimanzan û yek ji beşdarên civînê Reşo Zîlan re li ser civînên Kurmancî û pirsgrêkên zarava Kurmancî peyivî.

Bistikek ji civîna Kurmancî (Foto: Armanç)

Zarava Kurmancî di hinek waran de dewlemend e ji bo hinek tiştan meriv dikare 10-15 sinonîman peyde bike. Bo numûne di warê çandinîyê de ji bo gulekê ji bo heywanekî meriv dikare 10-15 navan bibêje. Di warê jiyana koçeriyê de, di warê heywan xwedî kirinê de, di warê evîniyê de meriv dikare pîrsê zelal bibîne. Lê di warê tiştên abstrak û terminolojiyê de gotin dîtin gelek zahmet e. Di sedsala me de pêşdeçûna teknolojiyê gelek li pêş e; di warê cihê cihê yê teknolojiyê de, di warê zanistî de pîrs derdikevin pêşiya me, ji bo wan ji termolojiyê pêwîst e.

Armanç: *Kak Reşo di warê Kurmancî de heta nuha çend civîn hatine çêkirin?*

R. Zîlan: Civîna li ser zaravayê Kurmancî yê ku Enstîtuya Kurd a Parisê li dar xistiye 16 ne. Civîna yekemîn di sala 1987'an de li Barselonayê çêbûbû. Salê du civîn çêdibin yek Bihare yek jî Payizê çêdibe. Her civîn heft rojan dajo.

Armanç: *Encamên civînê di rojnameya Kurmancî de çap dibin heta nuha çend hejmarên Kurmancî derçûne?*

R. Zîlan: Heta nuha 13 hejmarên Kurmancî derçûne û du hejmar jî li ber çapê ne.

Armanç: *Armançên van civînan çi ne?*

R. Zîlan: Yek ji armançên Enstîtuya Parisê ev bû ku bala xwe bide ser ziman û edeba Kurdî. Di vî warî de bixebite ku zimanê Kurdî pêşve bixe, di wî warî de kitêban derxe. Bixebite ku zimanê Kurmancî di nav mîlet de belav bike û jê re normek nivîsandî bibîne. Yanî ji Kurmancî re standartekê bibîne. Ji ber wê pêwîstî hat dîtin ku ne bi cureyekî fireh be jî, bi rêya pisporên ku di warê ziman de xwediyê zanyariyeka ilmî ne, di warê cihê cihê de kar kirine ku ne bi vî rewşê be jî di nav me Kurdan de ev kes belî ne ew karin di hinek waran de ji bo pêşveçûna zarava Kurmancî bixebitin. Ew digihêjin hev û di hinek waran de ew dewlemendiya ku di Kurdî de heye bigihên neçeyekê û encaman wan belav bikin.

Armanç: *Pîvana pêşdar-bûna civînan çi ye, ew kesên ku bêsêdar dibin hûn çawa hildibijêrin?*

R. Zîlan: Di destpêkê de pîvana ku hatibû danîn ew bû ku hevalên ku bi taybetî li ser zimanê Kurmancî kar kirine, li gel wan hevalên ku nivîskar in û her weha hevalên ku bi karê weşanan mijûl dibin. Ev heval diyar in. Hevalên ku nivîskar in dikarin di hin waran de û haziriya ku li ber wan heye pêşkêşî civînan bikin. Hevalên ku rojnamevan û xwediyê weşanxanan in ew jî dikarin di warê çapemeniyê de, nivîsandin û pîrsên din de pîrsgrêkên ku heye pêşkêşî civînan bikin.

Lê mixabin dive ku ez viya bibêjim ku gelek ji wan hevalên ku di wexta xwe de hatibûn û yan jî

gelek hevalên din ku diviyabû beşdarê civînan bibin nehatin. Sebebê nehatinê ne ew bû ku heqê rêya wan tunebû; ji ber ku me di destpêkê de gotibû di vî warî de em alîkariya wan dikin. Em dika-rin bibêjin ji ber tembeliyê nikarin beşdarê civînan bibin ya dudu-yan jî bi baweriya min mesela fedekariya 15 rojan e. Ji alî karê xwe û tafîla xwe de fedekarî bikin. Bikaribin 15 rojên xwe feda bikin ji bo Kurmancî. Ji ber hindê jî bi rastî hevalên ku em bikaribin ji wan îstîfade bikin ku me gelek caran jî gazî wan kiriyê lê mixabin nehatin. Hinek jî du-sê civînan beşdar bûne û piştê nehatine.

Hevalên ku beşdarê civînê dibin devoka devera xwe zanibin û bikaribin di vî warî de alîkar bin. Herwiha em nuha jî li ser vî yekê disekinin ku hevalên deverên din û devokên din zanin peyde bikin û alîkariya me bikin.

Armanç: *Ji çend deveran însan hene; yanî çend devokên Kurmancî hûn tim li ser disekinin?*

R. Zîlan: Di civînê de çend caran hevalên Behdînî û hevalên ku ji mîntîqa Hekkarîyê ne û hevalên ku devoka Şikakan dizanin, hevalên ku derheqê devoka derdora Diyarbekirê û Farqînê dizanin beşdar dibin û herweha hevalên ku devoka Çiyayê Kurmancî û Deştê Rihayê dizanin û hinek hevalên ku hakîmê devoka Serhedê ne beşdar dibin.

Meriv bi kurtî dikare bibêje, ku di van civînan de piraniya devokên ku li Kurdistanê hene (yek-dû ne

têde) digihîjin hev.

Armanç: *Çima tenê Kurmancî? Dê baştir nebûna ku hûn li ser zaravayên din yê Kurdî jî rawestiyana?*

R. Zîlan: Me gelek hewl da daku hevalên ku bi zaravayên din dizanin beşdarî civînan me bibin, lê kesên ku di civîna Kurmancî de beşdar dibin ji wan hin kes Soranî dizanin.

Lê ew fedekariya ku min li jor bahskir ne tenê ji bo Kurmancan her weha ji bo Soranan jî derbas dibe. Nehatina kesê Soran ji bo civînan belkî kêmasiyeke me ye. Lê zaravayên din wek Hewremanî, Zazakî, her çendî kêmasiyên me hene, lê ya me heval nedîtine yan jî wan fedekarî nekirine. Lê di eslê xwe de civînan wiha ne tenê ji bo Kurmancî bûn, ger hevalên Soran û Zaza ku amade bin û bi rêkûpêk bi hevê civînan li dar bixin û hindê pîrs û pîrsgrêkên zaravayên din biaxifin, hinek çareyan derxînin meydanê yan jî dewlemendiya wan zaravayan derxînin meydanê; lê belê heta nuha xebateke weha nebûye. Hevalên Soran dibêjin tiştên wilo ne pêwîst e ji ber ku ew di warê zarava Soranî de pispor in ew li Kurdistanê bi wan tiştan ve mijûl in û ji bo Soranî hinek tişt wek Kurmancî ne pêwîst e. Ji ber ku zarava Kurmancî di nav piraniya milletê Kurd de tete axaftinê û zaravaya ku gelek nehatiye nivîsandin û di warê nivîsandinê de Kurmancî li gor Soranî gelek paşdetir e.

Armanç: *Lê tu bidî ber Zazakî, Kurmancî zêdetir hatiye nivîsandin?*

R. Zîlan: Vêca keysek ji nivîsandinê Kurmancî heye li Ewropayê jî û her weha li Kurdistanê jî derdikeve ku Kurmancî dinivîsin û diweşînin ji bo ku karibe rê li hindê sergêjiya û aloziyan bigre diviya civînê wiha bihata kirin. Û ji aliyê pêşdetira zarava Kurmancî diviyabû zû yan jî dereng xebatek bihata kirin.

Mirov dikare bêje ku ev xebata ha gelek dereng jî maye. Heta nûha keysek ne Kurdistanê û ne jî derveyî Kurdistanê peyde nedibû ku civîn çêbin. Lê ew heft sal in îmkana ku derketiye pêşiya me jê îstîfade dikin. Ji zaravaya Kurmancî mirov divê maneyekê derne-xîne, navê Kurmancî xweş nav-e. Kurmancî di klasîkan de di mana KURDÎ tê bi kar anîn.

Ku mecal hebe hevalên din jî di warên zaravayên din de kar bikin dê gelek baş be.

Armanç: *Bi giştî hûn karin bahs bikin di Kurmancî de li ser kîjan babetan kar hatiye kirin?*

R. Zîlan: Zemanê ku heta nuha di van civînan de çûye piranî li ser klasîkan çûye li ser klasîkan xebat hatiye kirin; divê mirov klasîkan temaşe bike ew gencineya peyvên di klasîkan de heye gencineya ku meriv tê de peyv û axaftina dikin ku îro hunda bûne yan jî bi zanînan jî nayên bi kar anîn. Mirov wan derxîne bi awakî bêjîng bike û

bikaribe tete pêş çavê mîlet da ku ji wan îstîfade bikin.

Ya duyem xebat li ser pîrsên gramatikê hatiye kirin. Hin pîrsên gramatikê bi awakî dîrûdirêj hatiye munaqesekirin û ji bo hin tiştên gramatikê hin çare hatiye pêşniyarkirin û belavkirin.

Sêyem, ji aliyê rastnivîsinê de munaqesê û hinek lêkolîn hatine kirin.

Di warê hinek tiştên rojane de; wek navê heywanên nava malê de, navên aleatên çandinîyê, navên alav û firaqan û tiştên din... Di warê terminolojiyê de kar hatiye kirin. Wek termonoloji ya ku di rojnamevaniyê de pêwîst; termonolojiya ku di leşkeriyê de pêwîst e; termonolojiya ku di hûqûqî de pêwîst û termonolojiya gramatikê de xebat hatiye kirin û her wiha berdewame.

Di wan civînan dawiyê de xebat li ser zimanê Pehlewî hatiye kirin. Di zimanê Pehlewî de gotinên Kurmancî ku wek Pehlewî mane û gotinên ku piçek hatine guhartin û gotinên ku gelek hatine guhartin û gotinên ku di zimanê Pehlewî de hene ku jê bê îstîfadekirin.

Armanç: *Li gor babetên ku heta nuha di van civînan de hatine munaqesekirin aliyên wan yê xurt û qels yê Kurmancî çi ne. Kurmancî di çî de xurt maye û di çî de qels e?*

R. Zîlan: Zarava Kurmancî di hinek waran de dewlemend e ji bo hinek tiştan meriv kare 10-15 sinonîm derxe. Bo numûne di warê çandinê de ji bo gulekê ji bo heywanekî meriv kare 10-15 navî bêje. Di warê jiyana koçeriyê de di warê heywanxwedîkirinê de, di warê evîniyê de meriv kare pîrsê zelal bibîne.

Lê di warê tiştên abstrak û di warê termonolojiyê de gotin dîtin gelek zahmet e. Di sedsala me de pêşdeçûna teknolojiyê gelek li pêş e; di warê cihê cihê yê teknolojiyê de, di warê zanistiyê de pîrs derdikevin pêşiya me ji bo wan jî termolojiyê pêwîst e, di wan waran de Kurmancî gelekî qels e.

Armanç: *Termên ku di Kurmancî de tunene û hûn dixwazin wê peyde bikin hûn wê ji zimanekî din yan zimanekî çîran digrin, yan jî zaravayekê din digrin yan hûn bi xwe çêdikin?*

R. Zîlan: Di Kurmancî de hinde term hene ku ji berê de hatine bikaranînê her çendî ku berê bi awakî zelal nehatibe bi kar anîn jî. Lê iro ew term çiyekî taybetî digre û ji bo wî meriv kare bi kar bîne. Em wan tespît dikin û belav dikin.

Ya duduyan; ger termek pêwîst be ku mirov di nav gencineya Kurmancî de nebîne, li zaravayên din dinerin, ger di wan de hebe li gor fonetîka Kurmancî em wê dinivîsin û belav dikin.

Ya sêyemîn ewe ku hinek term meriv kare ji peyvên heyî biafirîne. Li gor qaîde û qanûnên Kurmancî. Eger keys hebe ji bo afran-

MIHEMED BEKİRÎ DINYA XWÎ BEDILNAY

Mihemed Bekir

Welatperwerê erjayî Mihemed Bekirî 29. 12. 1994 di dinya xwi bedilnay.

Mihemed Bekir kam bi?

O Kurdanê Kurdistanê Sûriya ra welatperwerêdo pak bi. 20. 7. 1942 di dewanê Efrînî ra Çeqelan (Çeqelî) di dayka xwi ra bi. Gedeyîya yê dewî di viyarti. 1958 di, demewo ki hima xortêdo şiyisserre bi, bi endamê (azayê) Partî Demokratî Kurdistanî Sûriye (PDKS).

Beyntar ra zaf nêşi, çiyoyê ki Kurdistan di yeno vêşaney welatperweranê Kurdan ser, yê sere di zî ame; polisê Sûriya 1960 di yê geyra. A serri nê la serra bîniyanî 1961 di gîriya û îşkence di. Hinde îşkence di ki yew goşê yê giran bi, weş nêşnawitîni. Yew embazê yê vatîni, "labelê zaf xemê Mihemed Bekirî nêbi, çend rojî îşkence ra pey şewa ki veradiyabi, yew embazê xwi dibi, vat-bi hadê ma şêrî sînama".

Mihemed Bekirî 1962 di lîse qedênay û a serri şî Lubnan, hetanî wesarê 1963 weyra mend. Lubnan di mamostayî (mu'alimî) kerdî û karê rastkerdişê (teshîhê) yew kovari (dergi) di xebitiya.

1963 di ebi yardimê Partîya Demokratî bûrs girewt û şî ki Çekoslovakya di biwano. Yê wica di muhendîsêya elek-trîkî wendi û 1973 di wendişê xwi qedîna, bi muhendîs.

Demewo ki Çekoslovakya di bi Mihemed Bekirî Komela Wendekaranê (Telebanê) Kurdan a Awrûpa miyan di aktîfkî xebitiya.

PDKS, 1966 di xwi miyan di bibî di parçey. 1970 di, semedê yewbiyayîşê Kurdanê welatperweranê Kurdistanê Sûriya û nê di şaxanê partî, Kurdistanê Cenûbî

di yew kongre bî. Namey na kongre "Mu'temerî Niştîmanî" ("Kongra Niştîmanî") bi û kongre bi xwi binê kontrolê Mistefa Barzanî di bî. Barzanî waştîni ki Kurdê Sûriya yew bî û yew partî miyan di ca bigîrî. "Kongra Niştî-manî" Kurdistanê Başurî di Nawpirdan di bîy. Mihemed Bekir zî şîbi na kongre. O, kongre di delegeyê Kurdanê Wendekaranê Kurdistanê Sûriye yê Awrûpa bi.

Weyra Mihemed Bekir, delegeyê ciwanan o ki Yewîya Sovyetan ra û o ki Kurdistanê Sûriye ra ameybî piya şîy Hacî 'Umran di Mistefa Barzanî di.

Labelê na kongre ra pey zaf hêviya Mihemed Bekirî partî ra nêmendî, hêviya yê şîkiyay. Kongre ra pey, Mihemed Bekirî delegey ciwanan ê Kurdistanê Sûriya Mihemed Enwerî ra vatbi "Ez hinî fek siyaset ra vera dana". Û raştî zî aw roj ra pey yê aktîfkî xebata siyasetî nêkerdi.

Kongre dim a Mihemed Bekir, verî ki şêro Çekoslovakya şî Tirkîye û weyra Osman Sebrî di (Osman Sebrî aw wext Tirkîye di bi).

Mihemed Bekir 1974 di keyna Osman Sebrî, Hêvî reyra zewiciya. O 1978 di ame Îsveç (Swêd) û aw wext ra pey Îsweç di mend.

Îsveç di Mihemed Bekirî karêdo erjaye kerd: New hûmarê kovara Hawarî herfanê 'Erebkî ra transkribe kerdî, yanî newe ra ebi elîfba Kurdî ya ewroyini (ebi herfanê Latînkî) hazir kerdî, nê û 'eslê yîni (ebi herfanê 'Erebkî) 1987 di Stockholm di day çapkerdene.

Wendoxê nê hûmaranê Hawarî newa û welatperwerê Kurdan do Mihemedî Bekirî xwi vîr a nêkî.

Wa ganê Mihemed Bekirî şad bo.

FERHENGEKÊ KIRDKÎ-PEHLEWKÎ-KURMANCKÎ-III

Malmîsanij

Kirdkî (Zazakî)	Pehlewki*	Kurmanckî
ca.....	cîvak, gyak, gah.....	cih, cî
cam.....	cam.....	cam
cawitiş.....	coyîten, cûten.....	cûtin, cûyîn
cenawer, cinawir, ganawir.....	canever, gyanwer.....	cenawir, cinawir
cenayox.....	cen, zen.....	-jen (yê ku dijene)
ceng.....	ceng.....	ceng
cenî, cinî, cenêki, cinêki.....	zen, cen, zehaneke, ziyaneke.....	jin, jînik
cenîyey.....	zenih, cenih.....	jîni, jîniî
cew.....	cew.....	ceh
Cihud, Cuhud, Yahudî, Yawudî.....	Yahût, Yehûtîh, Cehût.....	Cihû, Yahudî
ciwan, cuwan.....	cuwan.....	ciwan
ciwanî, cuwaney.....	cuwanîh.....	ciwanî, ciwanî
ciwanêne, ciwiyayîş.....	zîsten, zîvesten; cenih.....	jîyan, jîn
cigere.....	ciger, ceger.....	cîger
cuwal, gale.....	gewal, cuwal.....	çewal

Ç		
çakuç.....	çakoç.....	çakûç
çale, çali.....	çah.....	çal
çapiksuwar, sivik.....	çapûk, şepîk, şepak.....	çapik
çapiksuwarî, sivikî, sivikey.....	çapûkîh.....	çapikî
çar, çehar, çahar, çihar, çor.....	çehar, çafar.....	çar
çare, ri.....	çihir, çihrek, rod.....	rû
çare.....	çar, çarek, çare.....	çare
çare kerdene.....	çarek kerdene.....	çare kirin
çarig, çêregi.....	çeharêvek.....	çaryek, çarîk
çargoşe, çehargûşe.....	çehargoşek, çetreng.....	çargoşe
çarsey.....	çeharset.....	çarsed
çarşembe, çarşeme, çarşime.....	çeharşumbet.....	çarşemî
çarşu.....	çehar sûk.....	çarşî
çarwe-y.....	çeharpad, çeharpay, çeharvak, çarvak.....	çarpê
çeki, çina, kinc.....	camek.....	çek, kinc
çember-i.....	çember.....	çember
çend, çendi.....	çend.....	çend, çiqas
çend, çendi.....	êçend.....	çendek
çendî, çendey.....	çendîh.....	çendî
çeçal, çeçel.....	şexal, uşkal.....	çeçel, çeçal
çere.....	çerek.....	çêre, çêregeh
çerm.....	çerm.....	çerm
çewres, çowres.....	çehel, çehil, çihil.....	çel, çil
çi, çe.....	çê.....	çi
çira, çila, çilay.....	çerax, çirax.....	çira
çim, çism.....	vên.....	çav, bînahî
çime.....	çesmek, çah.....	çavî, çavkanî
çimkor.....	korçesm.....	çavkor
çi rê, çi ra.....	çê ray.....	çi ra, çima
çinitene, çinayîş, weçinitene.....	çînitên, çîten; çênîşn.....	çînin, dirûn
çiy, çî.....	çîş.....	tîşt
çogani.....	çopkan, çopikan.....	çogan
çuwa, çîwa.....	çop, çopek.....	ço

*Kelîmeyê Pehlewkiyê ki tiyadi nusiyayê, mi nê kitabî ra vîjney: Dr. Behram Ferveşî, Ferhengê Pehlevî

Ferhengêdo newe vejîya!

Adrese:
Box 3088
161 03 Bromma
Stockholm/Sweden

FERHENGÊ
KURDÎ-TIRKÎ
(Zazakî)

KÛRTÇE-TÛRKÇE
SÖZLÛK
(Zazaca)

Munzur Çem

